

Tomasz Dziechciarz

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
Wydział Nauk o Społeczeństwie w Stalowej Woli

Agroturystyka – nowa forma aktywności ekonomicznej ludności wiejskiej w Polsce

Wprowadzenie

Ostatnie dziesięciolecie XX w. było dla Polski okresem intensywnych przemian, zarówno politycznych, jak i społeczno-ekonomicznych. Transformacja gospodarcza Polski, jaka rozpoczęła się w 1988 r., nie ominęła także wsi polskiej. Likwidacja wielu państwowych przedsiębiorstw, spółdzielni rolnych, PGR-ów spowodowała drastyczne zmniejszenie zatrudnienia i powstanie zjawiska bezrobocia. Pojawiło się ono głównie w miastach i na obszarach zurbanizowanych. Na obszarach wiejskich – w większym lub mniejszym stopniu, w zależności od regionu kraju – powstało bezrobocie ukryte. Pracę tracili głównie „pracownicy dwuzawodowi”, prowadzący na co dzień swoje często niewielkie gospodarstwa rolne oraz pracujący w pobliskim mieście w zakładach przemysłowych. Utrata pracy w mieście powodowała zubożenie wielu gospodarstw rolnych, szczególnie tych położonych na obszarze Polski Wschodniej. Monofakturowe gospodarstwa rolne o strukturze agrarnej ukształtowanej w warunkach PRL-u, zacofane pod względem technicznym, o niskiej efektywności produkcji rolnej, z trudem odnajdywały się w nowej rzeczywistości gospodarki wolnorynkowej. Brak spójnej polityki państwa, szczególnie w I poł. lat 90. XX w., przyczynił się także do braku ochrony polskich producentów rolnych przed

napływem tańszej, dotowanej żywności z krajów Unii Europejskiej, Czech, Słowacji i Węgier. Wszystkie te czynniki łącznie spowodowały gwałtowne pogorszenie się warunków życia polskiej wsi.

Jedną z szans wyjścia mieszkańców wsi ze złej sytuacji ekonomicznej, w stopniu ograniczonym do tych regionów kraju, które mają najlepsze walory turystyczne, stała się agroturystyka. Daje ona możliwość prowadzenia własnej działalności gospodarczej, opartej na posiadanych przez gospodarstwa wiejskie zasobach oraz na walorach środowiska przyrodniczego.

Celem niniejszego opracowania jest ukazanie wpływu agroturystyki na rozwój społeczno-ekonomiczny obszarów wiejskich w Polsce. Autor podejmuje także próbę odpowiedzi na następujące pytania:

– czy agroturystyka po okresie około 15 lat rozwoju stała się zjawiskiem znaczącym na obszarach wiejskich w całej Polsce, czy tylko na niektórych obszarach kraju?

– w jakim stopniu władze państwowe i samorządowe pomagają rozwijać agroturystykę?

– czy akcesja Polski do Unii Europejskiej w 2004 r. stała się istotnym czynnikiem wspomagającym rozwój agroturystyki?

W artykule zostały wykorzystane wyniki badań ankietowych przeprowadzonych przez autora w latach 2004-2006 na obszarze tzw. „ściany wschodniej” (Podlaski Przełom Bugu, Lasy Janowskie, Bieszczady), dotyczące finansowo-ekonomicznych aspektów prowadzenia gospodarstwa agroturystycznego.

Pojęcie agroturystyki i jej cechy

W ciągu ostatnich kilkunastu lat w Polsce, podobnie jak i w wielu krajach świata, obserwuje się wzrost zainteresowania agroturystyką. Jest ona z jednej strony – jako forma działalności gospodarczej – dodatkowym dochodem dla mieszkańców wsi, a z drugiej strony dla ludności miejskiej, szansą na zdrowy i stosunkowo tani wypoczynek. Obserwuje się wzrastający udział ludności miejskiej korzystającej z tej formy turystyki, także tej jej części, której do niedawna nie było stać, głównie z powodów finansowych, na wakacyjny wypoczynek.

Agroturystyka jest częścią zdecydowanie szerszej definiowanej „turystyki wiejskiej”, czyli formy rekreacji odbywającej się na obszarach „prawdziwej wsi” i obejmującej wiele rodzajów aktywności turystycznej. Niektórzy autorzy pojęcie „turystyki wiejskiej” zastępują innym – „turystyka alternatywna”, do której zaliczane są takie formy turystyki, jak: „ekologiczna”, „agrarna”, „farmerska”, „zielona” (Świetlikowska i in. 2000).

Definicja agroturystyki, sformułowana przez Drzewieckiego (1995), określa ją jako: „formę wypoczynku, która realizowana jest na terenach wiejskich o charakterze rolniczym, opartą na bazie noclegowej i aktywności rekreacyjnej związanej z gospo-

darstwem rolnym i jego otoczeniem przyrodniczym, produkcyjnym i usługowym”. Definicja ta podkreśla istotne cechy agroturystyki:

- odbywa się ona na terenie „prawdziwej wsi”, a przepisy prawne dotyczące gospodarstw agroturystycznych uściślają ten obszar do gmin wiejskich,
- istnieje ścisły związek bazy noclegowej z gospodarstwem rolnym (noclegi w budynkach gospodarstwa),
- rekreacja i czynny wypoczynek odbywają się w gospodarstwie i jego otoczeniu.

Należy w tym miejscu podkreślić, jaka działalność nie jest uważana za agroturystykę, choć często jest tak nazywana. Nie można zaliczyć do niej samodzielnych przedsiębiorstw hotelarskich i gastronomicznych zlokalizowanych i świadczących swe usługi na wsi, a także tych świadczących usługi wynajmu pokoi gościnnych w miejscowościach wczasowych, które posiadają status wsi.

Agroturystyka należy do tych dziedzin życia społeczno-ekonomicznego, które nie mają wysokich wymagań lokalizacyjnych. Według teorii ekonomii posiada ona „lokalizację swobodną”, tzn. może rozwijać się na bardzo wielu obszarach kraju, także na tych, które nie posiadają dużych walorów krajobrazowych (Drzewiecki 2001).

Typowymi odbiorcami tej formy wypoczynku są mieszkańcy miast, zmęczeni codziennym zgiełkiem i tempem życia. Pragną oni ciszy i spokoju, a częstokroć także izolacji na pewien czas od spraw zawodowych (paradoksalnie atutem niektórych gospodarstw agroturystycznych może być ich położenie na obszarze bez zasięgu telefonii komórkowej). Turysta z miasta chętnie wtapia się w tradycyjny wiejski styl życia, niejednokrotnie pomagając gospodarzom w niektórych ich codziennych zajęciach gospodarskich.

Przepisy prawne i podatkowe

Agroturystyka jest formą działalności gospodarczej prowadzonej na obszarach wiejskich przez rolników. Warunkami formalnymi prowadzenia takiej działalności są: posiadanie statusu rolnika oraz aktywne prowadzenie gospodarstwa rolnego. Podstawy prawne agroturystyki stanowią akty prawne w postaci trzech ustaw, z których każda reguluje inną sferę działalności:

- prawo działalności gospodarczej,
- o podatku dochodowym od osób fizycznych,
- o usługach turystycznych.

Prawo działalności gospodarczej obliguje osobę rozpoczynającą świadczenie usług agroturystycznych do zgłoszenia nowej działalności do ewidencji we właściwym urzędzie gminy. Oprócz tego, należy taką działalność zgłosić także do najbliższego oddziału Centrum Doradztwa Rolniczego w celu uczestnictwa w obowiązkowym cyklu szkoleń z zakresu agroturystyki.

Ustawa podatkowa daje możliwość zwolnienia z podatku dochodowego od osób fizycznych, tych rolników prowadzących gospodarstwo agroturystyczne, którzy wynajmują turystom maksymalnie do pięciu pokoi, usytuowanych w budynku mieszkalnym gospodarstwa rolnego. Warunkiem jest prowadzenie działalności rolniczej, na co najmniej 1 ha przeliczeniowym ziemi. Osoby niespełniające powyższych warunków i podlegające obowiązkowi opłacania podatku, mają możliwość wyboru formy opodatkowania jako: ryczałtu od przychodów ewidencjonowanych, karty podatkowej lub podatkowej książki przychodów i rozchodów. Każda z nich ma swoje wady i zalety, które przed formalnym rozpoczęciem działalności agroturystycznej należy dokładnie przeanalizować i dokonać wyboru.

W tym miejscu należy zaznaczyć, że prowadzący działalność agroturystyczną nie muszą płacić składek ubezpieczenia społecznego do ZUS, gdyż – jako rolnicy – podlegają obowiązkowi opłacania składek do KRUS.

Trzecia ustawa, o usługach turystycznych, ujmująca gospodarstwa agroturystyczne jako tzw. „inne obiekty”, reguluje minimalne wymagania higieniczno-sanitarne i techniczne dotyczące wyposażenia pomieszczeń wynajmowanych turystom.

Rozwój i organizacja agroturystyki w Polsce

Rozwój agroturystyki w Polsce był możliwy dzięki przemianom polityczno-ekonomicznym, jakie miały miejsce na przełomie lat 80. i 90. XX w. Według Wojciechowskiej (2005) pierwszym jego etapem był okres lat 1991-1993, gdy ideę ożywienia terenów wiejskich drogą rozwoju agroturystyki, zainicjowały instytucje państwowe, zarówno wysokiego szczebla (np. Krajowe Centrum Doradztwa Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich), jak i szczebla średniego (np. wojewódzkie ośrodki doradztwa rolniczego – tzw. WODR). Dzięki współpracy z krajami Unii Europejskiej, w krótkim czasie wyszkolona została kadra specjalistów-doradców z dziedziny agroturystyki.

Nowym celem realizowanym w tym czasie przez WODR stało się doradztwo w opracowywaniu właściwego dla danego gospodarstwa rolnego indywidualnego planu rozwoju, uwzględniającego zasoby, jakimi ono dysponuje. Rozpoczęły one także cykliczne szkolenia, kursy i wyjazdy terenowe dotyczące teorii i praktyki agroturystyki. WODR stały się – dla rolników zainteresowanych agroturystyką – głównym podmiotem konfrontującym oraz weryfikującym ich plany z rzeczywistością (Mirończuk 2003).

Pierwsze gospodarstwa agroturystyczne zaczęły funkcjonować już w 1991 r. Były one zlokalizowane głównie na wybrzeżu Bałtyku, na Pojezierzu Mazurskim oraz na Podhalu. W tym okresie powstały również pierwsze stowarzyszenia agroturystyczne (np. Gdańskie Stowarzyszenie Agroturystyki, Warmińsko-Mazurskie Stowarzyszenie Agroturystyczne).

Tab. 1. Gospodarstwa agroturystyczne w Polsce według województw

Województwo	Liczba gospodarstw agroturystycznych	%	Udział gospodarstw agroturystycznych w ogólnej liczbie gospodarstw rolnych w województwie (w %)	Główne regiony agroturystyki w województwie
Dolnośląskie	250	4,3	0,36	Sudety, Bory Dolnośląskie
Kujawsko-pomorskie	195	3,3	0,26	Pojezierze Chełmińsko-Dobrzyńskie, Bory Tucholskie
Lubelskie	256	4,4	0,11	Polesie Zachodnie, Roztocze, Lasy Janowskie
Lubuskie	74	1,3	0,30	Pojezierze Lubuskie, Puszcza Notecka
Łódzkie	154	2,6	0,10	Puszcza Pilicka
Małopolskie	1227	21,0	0,63	Beskidy Zachodnie, Podhale, Wyzyna Krakowsko-Częstochowska
Mazowieckie	266	4,6	0,11	Równina Kurpiowska, Puszcza Biała, Podlaski Przełom Bugu
Opolskie	68	1,2	0,21	Płaskowyż Głubczycki
Podkarpackie	429	7,3	0,23	Bieszczady, Beskid Niski
Podlaskie	543	9,3	0,57	Pojezierze Suwalskie, Puszcza Augustowska, Kotlina Biebrzańska
Pomorskie	617	10,5	1,52	Pobrzeże Koszalińskie, Pobrzeże Gdańskie, Pojezierze Kaszubskie
Śląskie	167	2,9	0,20	Beskid Śląski, Beskid Żywiecki
Świętokrzyskie	206	3,5	0,18	Góry Świętokrzyskie, Niecka Nidziańska
Warmińsko-mazurskie	1000	17,1	2,41	Pojezierze Mazurskie, Pojezierze Iławskie
Wielkopolskie	249	4,3	0,19	Pojezierze Wielkopolskie, Puszcza Notecka
Zachodniopomorskie	140	2,4	0,43	Pobrzeże Szczecińskie, Pobrzeże Koszalińskie, Pojezierze Drawskie
Ogółem	5841	100	0,33	

Źródło: opracowanie własne na podstawie A. Mironczuk (2003).

Jednak dopiero w drugim etapie rozwoju nastąpił gwałtowny wzrost liczby gospodarstw oraz stowarzyszeń agroturystycznych. Był to okres lat 1994-1999. Pod koniec tego okresu liczba gospodarstw agroturystycznych wynosiła około 4,5 tys. W 1996 r. powstała Polska Federacja Turystyki Wiejskiej (PFTW). Do dnia dzisiejszego jest ona głównym reprezentantem większości stowarzyszeń, a co za tym idzie zrzeszonych w nich gospodarstw agroturystycznych oraz swego rodzaju „pomostem” pomiędzy nimi a władzami państwowymi i samorządowymi.

Trzeci etap rozwoju agroturystyki w Polsce rozpoczął się w 2000 r. i trwa do dnia dzisiejszego. Jego cechą charakterystyczną jest dalszy wzrost liczby gospodarstw: w 2002 r. według danych spisu rolnego, było ich ponad 5,8 tys., natomiast w 2004 r. dane szacunkowe WODR podają liczbę ponad 8,0 tys.

Tab. 2. Gospodarstwa agroturystyczne skategoryzowane wg systemu Polskiej Federacji Turystyki Wiejskiej (stan na dzień 30.06.2006 r.)

Województwo	Liczba gospodarstw agroturystycznych zarejestrowanych w stowarzyszeniach	Udział gospodarstw nieskategoryzowanych (w %)
Dolnośląskie	32	34,4
Kujawsko-pomorskie	22	27,3
Lubelskie	140	69,3
Lubuskie	14	14,3
Łódzkie	25	44,0
Małopolskie	50	32,0
Mazowieckie	38	65,8
Opolskie	3	33,3
Podkarpackie	30	30,0
Podlaskie	38	44,7
Pomorskie	115	36,5
Śląskie	3	-
Świętokrzyskie	8	12,5
Warmińsko-mazurskie	53	26,4
Wielkopolskie	60	50,0
Zachodniopomorskie	33	30,3
Ogółem	664	44,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ze strony internetowej www.agroturystyka.pl.

gospodarstw (tab. 1). Największa ich liczba występuje w województwach: małopolskim, warmińsko-mazurskim i pomorskim (łącznie 48,6% ogółu gospodarstw w Polsce), natomiast najmniejsza w opolskim, lubuskim i zachodniopomorskim (łącznie 4,9%). Podobny jest także udział gospodarstw agroturystycznych w ogólnej liczbie gospodarstw rolnych, co wynika głównie z więk-

szych walorów turystycznych tych województw. W 2000 r. powstała Polska Organizacja Turystyczna (POT), która – jako instytucja rządowa – skupiła szereg zadań organizacyjnych, a także dodatkowo marketingowych dotyczących agroturystyki.

Obecnie występujący model organizacyjny agroturystyki w Polsce ma postać 4-szczeblowej struktury: gospodarstwa agroturystyczne – WODR oraz regionalne stowarzyszenia agroturystyczne – PFTW oraz POT – właściwe ministerstwa oraz organizacje międzynarodowe.

Od dnia akcesji Polski do Unii Europejskiej otworzyła się przed polską agroturystyką możliwość dofinansowania ze środków unijnych szeregu projektów, głównie dotyczących inwestycji, zarówno w gospodarstwach, jak i w gminach agroturystycznych. Koordynatorem pomocy unijnej w tej dziedzinie stały się WODR, na poziomie gospodarstwa, oraz PFTW, wprowadzająca system kategoryzacji tzw. wiejskiej bazy noclegowej. Kategoryzacja jest dobrowolna i odpłatna. Prowadzi do uporządkowania, a co za tym idzie, do podniesienia standardu wiejskiej bazy noclegowej. Od 2004 r. kategoryzacja jest obligatoryjna dla gospodarstw chcących uzyskać pomoc unijną w dziedzinie inwestycji. Na koniec I półrocza 2006 r. udziały gospodarstw nieskategoryzowanych do ogółu gospodarstw wahały się w granicach od blisko 20% w województwach świętokrzyskim i lubuskim, do ponad 60% w lubelskim i mazowieckim (tab. 2). Obecnie występuje tendencja dużego wzrostu liczby kategoryzowanych gospodarstw.

Bariery rozwoju agroturystyki

W latach 2004-2006 zostały przez autora niniejszego opracowania wykonane badania ankietowe dotyczące finansowych aspektów działalności agroturystycznej w gospodarstwach rolnych. Badania przeprowadzono na obszarze Polski Wschodniej: w południowej części Podlasia (Podlaski Przełom Bugu), w Lasach Janowskich oraz w Bieszczadach. Badaniem objęte zostały gospodarstwa agroturystyczne o różnym statusie i wielkości – od małych, dopiero inwestujących w agroturystykę, do dużych, płacących podatki z tytułu działalności gospodarczej.

Rezultaty badań zostały poddane analizie statystycznej i merytorycznej, co pozwoliło na sformułowanie wniosków dotyczących barier, na jakie napotykają rolnicy zajmujący się agroturystyką. Występują na tym obszarze następujące bariery rozwoju agroturystyki:

– bariera finansowa – spowodowana ogólnie złą sytuacją polskiej wsi, której korzenie sięgają jeszcze okresu zaborów, wyniszczającej II wojny światowej i trwającej prawie pół wieku PRL-owskiej stagnacji – jest przyczyną braku własnych środków finansowych, czego rezultatem jest brak zdolności kredytowej rolnika,

– bariera podatkowa – przyczyną której jest istniejący system podatkowy, restrykcyjny wobec podatnika, skomplikowany oraz nieprzyjazny dla osób rozpo-

czynających działalność – powoduje często przechodzenie działalności agroturystycznej do tzw. „szarej strefy”,

– bariera słabego wykształcenia – będąca konsekwencją ucieczki młodego pokolenia ze wsi do miast oraz braku następców w gospodarstwie rolnym, zamieszkałym w dużej mierze przez osoby starsze – jest przyczyną braku nowoczesnych działań marketingowych, w tym tych za pośrednictwem Internetu,

– bariera infrastruktury technicznej – polegająca na słabo rozwiniętej sieci kolejowej, niskiej jakości dróg kołowych oraz niedoinwestowaniu w dziedzinie nowoczesnej technologii telekomunikacyjnej i urządzeniach ochrony środowiska (oczyszczalnie ścieków, utylizacja śmieci) – powoduje znaczne pogorszenie dostępności komunikacyjnej do gospodarstw oraz jakości świadczonych usług (Dziechciarz 2005).

Wszystkie wymienione bariery przenikają się nawzajem, tworząc trudną do pokonania dla wielu istniejących i potencjalnych właścicieli gospodarstw agroturystycznych przeszkodę. Pomimo tego, wielu z nich ocenia przyszłość pozytywnie, szczególnie w kontekście członkostwa Polski w Unii Europejskiej, widząc w niej źródło likwidacji barier oraz polepszenia ich sytuacji.

Podsumowanie

Po 15 latach od momentu powstania podstaw prawnych i organizacyjnych dla rozwoju agroturystyki w Polsce, należy stwierdzić, że ta nowa forma aktywności ekonomicznej ludności wiejskiej znalazła swoje miejsce w tym środowisku. Agroturystyka przyczyniła się do wzrostu miejsc pracy na obszarach wiejskich poprzez tworzenie różnych form przedsiębiorczości w mikroskali oraz świadczenie różnorodnych usług.

Szczególnie dobrze widoczna jest integrująca rola gospodarstw agroturystycznych w środowisku wiejskim na obszarach atrakcyjnych pod względem turystycznym, w tym także w Polsce Wschodniej. Na pozostałych obszarach, o słabszych walorach turystycznych rozwój agroturystyki odbywa się wolniej. Można jednak postawić tezę, że jej rozwój przyczynił się do polepszenia sytuacji finansowej wielu, choć jeszcze nie wszystkich gospodarstw wiejskich.

Rola instytucji państwowych oraz władz samorządowych obecnie ogranicza się do uściślenia przepisów prawno-finansowych oraz koordynacji pomocy finansowej z Unii Europejskiej. W tym miejscu należy podkreślić dużą rolę, jaką spełniają w tym względzie stowarzyszenia agroturystyczne. Rola pomocy finansowej z Unii Europejskiej jest bardzo istotna, szczególnie dla polepszenia infrastruktury technicznej na obszarach wiejskich. Można mieć nadzieję, że w przyszłości pomoc zarówno unijna, jak i ze strony państwa przyczynią się do jeszcze pełniejszego rozwoju agroturystyki, a tym samym i polskiej wsi.

Literatura

- Drzewiecki M., 1995, *Agroturystyka*, Inst. Wyd. Świadectwo, Bydgoszcz.
- Drzewiecki M., 2001, *Podstawy agroturystyki*, Ofic. Wyd. OPO, Bydgoszcz.
- Dziechciarz T., 2005, *Bariery rozwoju agroturystyki w powiecie Janów Lubelski*, [w:] *Turystyka wiejska a rozwój i współpraca regionów*, Materiały Sesji Naukowej zorganizowanej w ramach XI Ogólnopolskiego Sympozjum Agroturystycznego, Iwonicz-Zdrój 27-29 września 2005 r., Prace Nauk.-Dydakt. PWSZ w Krośnie, 15, 275-285.
- Mirończuk A. (red.), 2003, *Turystyka wiejska i agroturystyka - stan i perspektywy rozwoju*, Wyd. Akademii Podlaskiej, Siedlce.
- Świetlikowska U. (red.), 2000, *Agroturystyka*, Fundacja Programów Pomocy dla Rolnictwa (FAPA), Warszawa.
- Wojciechowska J., 2005, *Elementy trwałe i nowe w strukturze organizacyjnej polskiej agroturystyki*, [w:] *Turystyka wiejska a rozwój i współpraca regionów*, Materiały Sesji Naukowej zorganizowanej w ramach XI Ogólnopolskiego Sympozjum Agroturystycznego, Iwonicz-Zdrój 27-29 września 2005 r., Prace Nauk.-Dydakt. PWSZ w Krośnie, 15, 183-192.